Legal Research, Vol 29, Issue 115, 2026: 111-130 Print ISSN: 1024-0772 Online ISSN: 3060-5911

Journal of Legal Research
https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/

Orginal Article

The Agency of Legal Academics under Conditions of Institutional Disequilibrium

Morteza Shahbazinia[1]

Highlights

- The article shows that under conditions of institutional disequilibrium, changes in institutional context transform the meaning of legal academics' teaching, research, and interpretive activities, giving them different public and institutional implications.
- As institutions become less capable of stabilizing meaning and absorbing interpretive conflict, part of the "burden of meaning" shifts to knowledge actors; consequently, dichotomies such as silence/intervention and professionalism/politics are insufficient to explain the role of legal academics.
- The article conceptualizes "principled engagement" not as a fixed model of conduct, but as a multidimensional reconfiguration of doctrinal reconstruction, argumentative accountability, problem-oriented teaching and research, expert public engagement, and epistemic independence.

ABSTRACT

Introduction

This article examines the role and patterns of engagement of legal academics when a gap emerges between legal rules, institutional performance, and social expectations. It uses the concept of "institutional disequilibrium" to describe a situation in which legal rules and formal institutions continue to exist, but their capacity to stabilize legal meaning, absorb interpretive disagreements, and channel disputes through established legal processes is weakened. By contrast, "institutional equilibrium" is treated not as an ideal condition, but as an analytical reference point in which legal rules remain reasonably predictable, institutional roles are relatively stable, and disagreements are largely managed through existing legal mechanisms. The central problem concerns how academic legal action changes when the institutional environment moves from relative equilibrium toward disequilibrium. Conduct that appears purely educational, scholarly, or interpretive under equilibrium may acquire broader public and institutional significance under disequilibrium. Teaching, doctrinal interpretation, silence, or public criticism may therefore be understood differently across institutional contexts. The main question is how institutional disequilibrium changes the meaning and consequences of legal academics' teaching, research, interpretation, and public engagement, and what patterns of academic legal engagement can be identified in response. The article does not prescribe political positions or offer prior moral judgments; rather, it

How to Cite: Shahbazinia, Morteza, "The Agency of Legal Academics under Conditions of Institutional Disequilibrium", Legal Research, Vol. 29, No. 115, 2026, pp: 111-130.

DOI: https://doi.org/10.48308/jlr.2026.243855.3048 Received: 05/04/2026-Accepted: 14/06/2026

1. Associate Professor, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
Corresponding Author Email: shahbazinia@modares.ac.ir

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

explains the relationship between institutional context, professional action, and legal and public consequences.

Methods

The study adopts a theoretical, analytical, and institution-centered methodology based on conceptual analysis and comparison between institutional equilibrium and disequilibrium. First, equilibrium is reconstructed as the analytical reference condition, with emphasis on stable professional roles, predictable legal rules, and the capacity of institutions to absorb social and interpretive tensions. Disequilibrium is then conceptualized as a weakening of the alignment among legal rules, institutional implementation, and social expectations. The concept is distinguished from related notions such as the state of exception, legitimation crisis, rule-of-law erosion, and democratic backsliding. Institutional disequilibrium does not necessarily presuppose the suspension of ordinary law, a complete crisis of political legitimacy, or regression from a consolidated democratic order. Its focus is the weakening of institutional capacity to stabilize legal meaning and manage interpretive conflict. The analysis then considers how changing institutional conditions affect legal knowledge, especially the partial shift of the burden of stabilizing meaning from institutions to knowledge actors and the weakening of the boundary between legal expertise and the public sphere. On this basis, the article identifies different patterns of academic legal engagement and examines their institutional consequences. It draws on public-law scholarship, rule-of-law theory, institutional analysis, and studies of legal and institutional erosion. These materials support conceptual differentiation and explanation of institutional mechanisms rather than an independent literature review.

Results and Discussions

The first finding is that institutional disequilibrium changes the meaning of legal action itself. Under equilibrium, teaching, research, and doctrinal debate generally remain within the recognizable boundaries of the legal academic's professional role, while values such as the rule of law and fundamental rights are largely mediated through formal institutions. Once institutions lose part of this capacity, however, the same activities may be interpreted differently. Silence, technical teaching, doctrinal interpretation, or criticism of a public decision may, regardless of the scholar's intention, be read as endorsement, distancing, legitimization, or criticism of the existing institutional order. Academic legal engagement therefore cannot be assessed adequately without reference to its institutional context. The second finding concerns the partial transfer of the "burden of meaning" from institutions to knowledge actors. When legal institutions become less capable of organizing competing interpretations and containing interpretive conflict, the interpretive weight of professional actors increases. Universities and legal academics may then become important sites for reproducing legal standards and clarifying limits on public power. This does not mean that individuals replace institutions; rather, weakened mediating institutions make their interpretive and public responsibilities more visible. The third finding is the weakening of the conventional boundary between legal expertise and the public sphere. Under disequilibrium, technical legal discourse is more readily interpreted within wider public controversies, while political, security-oriented, moral, or efficiency-based rationales may themselves be reformulated in legal language. Legal form therefore does not necessarily preserve law's limiting function. Concepts such as proportionality, necessity, emergency powers, or standards of review may formally remain in place while gradually losing elements of their internal structure and constraining function.On this basis, the article identifies four principal patterns of academic legal engagement. The first is "professional minimalism," in which legal academics concentrate on teaching existing rules, explaining established concepts, and conducting specialized research. Under equilibrium, this may constitute a legitimate academic division of labor; under disequilibrium, disregard for institutional context may inadvertently contribute to the normalization of problematic developments.The second pattern is "expert public engagement." Legal academics use professional knowledge to explain public legal issues, clarify the consequences of competing interpretations, and identify legal limits on public authority without reducing their academic role to political advocacy. Its central feature is the translation of legal expertise into publicly accessible reasoning while preserving analytical independence. The third pattern is "doctrinal reconstruction," which seeks to preserve the internal coherence of legal concepts and rules by reconstructing their conditions of application, limits, exceptions, and relationship to fundamental principles. It aims to prevent legal concepts from gradually being emptied of their constraining functions. Yet this approach may become overly formalistic if detached from institutional context and practical consequences. The fourth pattern is the "multidimensional reconfiguration of professional engagement." It assumes that exclusive concentration on teaching, research, doctrinal analysis, or public engagement is insufficient under disequilibrium. These dimensions must instead be consciously coordinated. Its main components include doctrinal reconstruction, argumentative accountability, problem-oriented teaching and research, expert public engagement, epistemic independence, and sustainable professional action. Within this framework,

"principled engagement" is not a fixed behavioral formula, but a way of organizing academic legal activity in light of institutional conditions while preserving the possibility of legal judgment. The responsibility of legal academics should therefore be assessed not through simple dichotomies such as silence versus intervention or professionalism versus politics, but through the relationship among action, institutional context, legal language, and institutional consequences.

Conclusion

Under conditions of institutional disequilibrium, the meaning and consequences of academic legal activity change, and apparently technical professional actions may acquire broader public and institutional effects. The central issue is not the transformation of the legal academic into a political actor, but the weakening of institutional capacities to stabilize legal meaning and the consequent transfer of part of that burden to knowledge actors. Principled engagement should therefore be understood not as a fixed model of conduct, but as a conscious reconfiguration of teaching, research, interpretation, and public engagement. Such an approach preserves epistemic independence and legal reasoning while remaining attentive to institutional consequences. Institutional analysis is thus necessary for understanding the responsibilities of legal academics and preserving law's capacity to evaluate public power, protect fundamental rights, and serve the public interest.

Keywords: Institutional Equilibrium, Institutional Disequilibrium, Legal Academic, Rule of Law, Academic Freedom, Public Intellectual.

فصلنامه تحقیقات حقوقی
https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/

مقاله علمی-پژوهشی

کنشگری حقوق‌دان دانشگاهی در شرایط عدم‌تعادل نهادی

مرتضی شهبازی‌نیا[1]

نکات برجسته

- مقاله نشان می‌دهد که در شرایط عدم تعادل نهادی، معنای کنش‌های آموزشی، پژوهشی و تفسیری حقوقدان دانشگاهی با تغییر زمینه نهادی دگرگون می‌شود و این کنش‌ها می‌توانند واجد پیامدهای عمومی و نهادی متفاوتی شوند.
- با تضعیف ظرفیت نهادها برای تثبیت معنا و جذب اختلاف‌های تفسیری، بخشی از «بار معنا» از نهادها به کنشگران دانشی منتقل می‌شود و ازاین‌رو دوگانه‌هایی چون سکوت/مداخله و تخصص/سیاست برای تحلیل نقش حقوقدان دانشگاهی کفایت نمی‌کنند.
- مقاله «کنش اصولی» را نه الگویی رفتاری ثابت، بلکه بازآرایی چندساحتیِ بازسازی دکترینال، پاسخ‌گویی استدلالی، آموزش و پژوهش مسئله‌محور، حضور عمومی تخصصی و حفظ استقلال معرفتی می‌داند.

چکیده

این مقاله به بررسی کنش آموزگاران و پژوهشگران حقوق در شرایطی می‌پردازد که تعادل نهادی میان قواعد حقوقی، کارکرد نهادها و انتظارات اجتماعی دچار اختلال می‌شود. ایده مقاله این است که به‌جای ارائه توصیه‌های هنجاری یا داوری‌های اخلاقی، رویکردی تحلیلی و نهادمند اتخاذ کند و نشان دهد که چگونه معنا و پیامد کنش‌های دانشگاهی با تغییر زمینه نهادی دگرگون می‌شود. در شرایط تعادل نهادی، کنش‌های آموزشی، پژوهشی و تفسیری حقوق‌دان دانشگاهی عمدتاً در شبکه‌ای از نهادها جذب می‌شوند و آثار عمومی محدودی دارند؛ اما در وضعیت عدم‌تعادل، همان کنش‌ها می‌توانند بار معنایی و نهادی متفاوتی پیدا کنند و به کانون داوری‌های عمومی درباره نقش این دسته از حقوق‌دانان، بدل شوند. مقاله با مقایسه تحلیلی این دو وضعیت به ارائه نوع‌شناسی الگوهای کنشگری آموزگار و پژوهشگر حقوق از کنش حرفه‌ایِ تقلیل‌یافته گرفته تا کنش تفسیری – تحلیلی، آموزش مسئله‌محور، پژوهش ساختاری و کنش عمومیِ تخصص‌محور می‌پردازد و نشان می‌دهد که «کنش اصولی» را باید نه به‌عنوان یک الگوی رفتاری واحد، بلکه به‌مثابه نسبت میان کنش، زبان حقوق و پیامدهای نهادی آن فهم کرد. استدلال اصلی مقاله این است که ارزیابی کنشگری آموزگار و پژوهشگر حقوق بدون توجه به زمینه‌ای که در آن معنا می‌یابد، به داوری مطلق و گمراه‌کننده می‌انجامد. مقاله در پایان تأکید می‌کند که تحلیل نهادی کنش‌های حقوقی، شرط لازم برای فهم نقش حقوق‌دان در نسبت با حکومت قانون، حقوق بنیادین و منافع عمومی است.

کلید واژگان: تعادل نهادی، عدم‌تعادل نهادی، حقوق‌دان دانشگاهی، حکومت قانون، آزادی علمی، روشنفکر عمومی.

استناد به این مقاله: شهبازی‌نیا، مرتضی، «کنشگری حقوق‌دان دانشگاهی در شرایط عدم‌تعادل نهادی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۹، شماره ۱۱۵، مهر ۱۴۰۵، صص: ۱۱۱-۱۳۰.

DOI: https://doi.org/10.48308/jlr.2026.243855.3048

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۱۶ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۴

۱. دانشیار، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
ایمیل نویسنده مسئول: shahbazinia@modares.ac.ir

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

مقدمه

در شرایطی که میان قواعد حقوقی، نهادهای اجراکننده و انتظارات اجتماعی نوعی هم‌زمانی و هم‌پوشانی پایدار برقرار است، حقوق معمولاً به‌عنوان زبانی باثبات برای داوری، حل اختلاف و تنظیم روابط اجتماعی عمل می‌کند. در چنین وضعیتی که می‌توان آن را «تعادل نهادی»[1] نامید، قواعد حقوقی، چارچوبی قابل پیش‌بینی برای تصمیم‌گیری فراهم می‌آورند، نهادهای حقوقی (ازجمله قانون‌گذار، دادگاه‌ها، مراجع تجدیدنظر، دیوان‌های اداری، نهادهای نظارتی و سایر سازوکارهای رسمی حل‌وفصل اختلاف) در مسیری کم‌وبیش شناخته‌شده حرکت می‌کنند و در سطح عمومی، دانش «حقوق» غالباً به‌مثابه مرجعی برای توجیه یا نقد کنش[2]ها فهم می‌شود. در نتیجه، کنش‌های حقوقی از حیث معنا و پیامد، در ساحتی نسبتاً تثبیت شده، تفسیر می‌شوند.

در شرایط تعادل نهادی، نقش‌ها نیز از شفافیت بیشتری برخوردارند و برای مثال محیط کنشگری دانشگاهی در رشته حقوق، مشتمل بر چارچوب‌هایی قابل پیش‌بینی، نظیرآموزش قواعد و مفاهیم تثبیت شده، مشارکت در اختلافات تفسیری درون‌رشته‌ای و درصورت ورود به عرصه عمومی، ارائه تحلیل‌هایی است که فاصله‌ی روشنی با منازعات سیاسی روزمره دارند. در این بستر، اختلاف‌نظرها اغلب ناظر به محتوای تفسیرها یا روش‌های استدلال است، نه به خودِ مشروعیت کنش یا حدود نقش استاد و پژوهشگر حقوق.

بااین‌حال، تعادل نهادی را نباید وضعیتی همیشگی یا مفروض دانست. گاه هم‌زمانی میان سطوح هنجاری، نهادی و اجتماعی نظام حقوقی دچار اختلال می‌شود؛ به‌گونه‌ای‌که قواعد حقوقی همچنان از حیث صوری معتبر باقی می‌مانند، نهادهای حقوقی به فعالیت خود ادامه می‌دهند و آموزش و پژوهش حقوقی نیز جریان دارد، اما پیوند میان آنچه در سطح هنجاری مقرر شده، آنچه در سطح نهادی اجرا می‌شود و آنچه در سطح اجتماعی انتظار می‌رود، سست یا گسسته می‌شود. در چنین وضعیتی که در این نوشته از آن با عنوان «عدم‌تعادل نهادی[3]» یاد می‌شود، «حقوق» به‌کلی غایب یا فروپاشیده نیست، بلکه با فاصله گرفتن از وضعیت پیش‌فرض، در وضعیتی میانی قرار می‌گیرد که در آن معنا و کارکرد کنش‌های حقوقی، سیال و در معرض تفسیرهای متشتت و گاه متعارض است.

در این بستر، تمرکز بر حقوق‌دان دانشگاهی ازآن‌رو اهمیت می‌یابد که او برخلاف بسیاری از دیگر کنشگران حقوقی، در نقطه تلاقی آموزش، پژوهش و تفسیر دانش حقوقی قرار دارد و در بازتولید مفاهیم، روش‌ها و چارچوب‌های فهم حقوق نقشی ساختاری ایفا می‌کند. استاد حقوق نه تصمیم‌گیر نهادی است و نه کنشگر سیاسی به‌معنای متعارف؛ بااین‌حال، یکی از بازیگران اصلی تولید و بازتولید دانشی است که به‌طور مستقیم با مفاهیمی چون الزام، مشروعیت، اقتدار و داوری عمومی پیوند دارد. براین‌اساس، دانشکده‌های حقوق، حتی بدون قصد مداخله صریح، ناگزیر در شکل‌دهی به فهم عمومی از قانون، حدود قدرت و معنای نهادهای حقوقی نقش ایفا می‌کنند.[4]

در شرایط تعادل نهادی، این نقش تا حد زیادی در درون سازوکارهای تثبیت‌شده حقوقی جذب می‌شود و کمتر موضوع توجه مستقل قرار می‌گیرد. اما در وضعیت عدم‌تعادل نهادی، بخشی از بار تثبیت معنا از نهادها به کنشگران دانشی منتقل

---

[1]. Institutional Equilibrium

[2]. مراد از کنش در این مقاله، هرگونه مداخله حرفه‌ای معنادار در تولید، انتقال یا تفسیر دانش حقوقی است و لزوماً با مفهوم کنش سیاسی در سنت آرنت یا نظریه کنش ارتباطی هابرماس منطبق نیست.

[3]. Institutional Disequilibrium

[4]. Jackson, V.C. "Knowledge Institutions in Constitutional Democracies: Preliminary Reflections", *Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law*, Vol. 7, 2021, pp. 168-169.

می‌شود و در نتیجه، فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و تفسیری بیش از گذشته در افق مسائل عمومی خوانده می‌شوند. این امر بدان معنا نیست که استاد حقوق لزوماً به کنشگر سیاسی تبدیل می‌شود؛ بلکه نشان می‌دهد که در چنین شرایطی، دانش حقوق به دشواری می‌تواند به‌عنوان دانشی خنثی و فارغ از پیامدهای اجتماعی و سیاسی فهم شود.

تحلیل‌های تاریخی از نقش استادان حقوق در دوره های تنش نهادی نشان می‌دهد که آنان حتی بدون اعلام موضع یا قصد مداخله مستقیم، در جایگاهی قرار می‌گیرند که میان دانش تخصصی و امر عمومی میانجی‌گری می‌کند.[1] اهمیت این دیدگاه در آن است که «فعال شدن» نقش استاد حقوق در این چارچوب را نه محصول انتخاب اخلاقی یا سیاسی، بلکه پیامد ساختاریِ جایگاه دانش حقوق در نظم اجتماعی می‌داند؛ جایگاهی که در وضعیت عدم‌تعادل نهادی، دانش حقوق را از حاشیه آموزش و پژوهش به یکی از منابع اصلی تفسیر، داوری و معنا بخشی عمومی منتقل می‌کند، حتی اگر کنشگر قصد مداخله فراتر از تحلیل تخصصی نداشته باشد.

بااین‌حال، همین جایگاه ساختاری، در شرایط عدم تعادل نهادی، به سرعت محل مناقشه می‌شود. کنشی که در وضعیت تعادل، مصداق احتیاط حرفه‌ای یا تمرکز بر تخصص تلقی می‌شد، ممکن است به‌عنوان بی‌تفاوتی نسبت به تحولات بنیادین نظم حقوقی فهم شود و کنشی که با هدف روشن‌سازی یا تحلیل صورت می‌گیرد، ممکن است به‌عنوان خروج از نقش حرفه‌ای یا ورود به منازعات سیاسی تفسیر شود. بدین‌ترتیب، مسئله اصلی نه نیت کنشگر، بلکه دگرگونی زمینه‌ای است که کنش‌ها در آن معنا می‌یابند.

پرسش محوری این نوشته از دل همین دگرگونی برمی‌خیزد. هنگامی که تعادل نهادی با اختلال مواجه می‌شود، نوع فعالیت آموزگار حقوق چگونه معنا و پیامدهای متفاوتی پیدا می‌کند و چه الگوهای کنشی را می‌توان در واکنش به این وضعیت، شناسایی و تحلیل کرد؟ این مقاله به‌جای تجویز رفتار مطلوب یا داوری هنجاری پیشینی، می‌کوشد با اتخاذ رویکردی تحلیلی و مقایسه‌ای، الگوهای کنش آموزگار حقوق را در نسبت با شرایط تعادل و عدم‌تعادل نهادی بررسی کند.

براین‌اساس، تمرکز مقاله بر سه محور اصلی است: نخست، تبیین ویژگی‌های تعادل نهادی و الگوی کلاسیک کنش آموزگار و پژوهشگر حقوق در این وضعیت؛ دوم، تحلیل پیامدهای عدم تعادل نهادی برای دانش حقوقی و دگرگونی معنای کنش‌های دانشگاهی؛ سوم، شناسایی و تحلیل الگوهای متنوع کنش در این شرایط. این چارچوب تحلیلی امکان آن را فراهم می‌کند که کنش حقوق‌دان دانشگاهی، نه در قالب دوگانه‌های ساده‌ای چون سکوت یا مداخله، بلکه به‌عنوان مجموعه‌ای از پاسخ‌های متکثر به یک وضعیت ساختاری مشترک، فهم شود.

۱. تعادل نهادی و الگوی کلاسیک کنشگری

تحلیل کنش حقوق‌دان دانشگاهی بدون تعیین وضعیت نهادی مرجع، به‌سرعت دچار ابهام مفهومی می‌شود. بسیاری از انتظارات حرفه‌ای، داوری‌ها درباره فعال بودن یا نبودن و حتی اختلافات نظری درباره نقش حقوق‌دان، به‌طور ضمنی بر این فرض نانوشته استوارند که نظام حقوقی در وضعیتی نسبتاً متعادل قرار دارد. ازاین‌رو، پیش از بررسی پیامدهای اختلال نهادی و الگوهای کنش در چنین شرایطی، لازم است ابتدا وضعیت مرجع روشن شود. این بخش با توصیف تعادل نهادی و بازسازی الگوی کلاسیک کنشگری دانشگاهی در این بستر، امکان مقایسه‌ای تحلیل دگرگونی معنا و پیامد کنش‌ها در بخش‌های بعدی را فراهم می‌کند.

[1]. Bernstein, R. B., "The Law Professor as Public Intellectual", *Touro Law Review* Vol, 39, Issue 3, 2024, pp.796–803.

۱.۱. تعادل نهادی به‌مثابه وضعیت مرجع تحلیل

چنان‌که گفته شد، در تحلیل کنشگری دانشگاهی، فرضِ ضمنی آن است که نظام حقوقی در وضعیت تعادل نهادی قرار دارد. در این وضعیت، میان قواعد حقوقی، سازوکارهای اجرایی و انتظارات اجتماعی نوعی هم‌زمانی پایدار برقرار است. قانون، هرچند که محل اختلاف تفسیری باشد، از حیث کارکردی واجد درجه‌ای از پیش‌بینی‌پذیری است. نهادهای حقوقی، نقش‌های نسبتاً تثبیت‌شده دارند و منازعات سیاسی، عموماً از طریق سازوکارهای نهادی مدیریت می‌شوند. در واقع، تعادل نهادی صرفاً به وجود قواعد وابسته نیست، بلکه به استمرار ساختارهای نهادی که اقتدار عمومی را در قالب‌های حقوقی سازمان‌دهی می‌کنند، نیز بستگی دارد.[۱]

تعادل نهادی در این معنا نه وضعیتی آرمانی، بلکه یک فرض عملیاتی است که امکان می‌دهد نقش‌ها، ازجمله نقش آموزگار حقوق، به‌صورت نسبتاً شفاف تعریف و ارزیابی شوند. در چنین بستری، کنش‌های حقوقی معمولاً در چارچوب‌های نهادی موجود جذب می‌شوند و کمتر به مناقشه‌ای درباره مشروعیت نهادها یا معنای خودِ نقش‌ها تبدیل می‌گردند. یکی از ویژگی‌های اصلی تعادل نهادی، برخورداری از «ظرفیت جذب تنش» است. منظور از ظرفیت جذب تنش، توان نهادهای حقوقی برای مهار، توزیع و مدیریت اختلاف‌ها و ناهمخوانی‌های تفسیری پیش از آن است که این اختلاف‌ها به بحران اعتماد عمومی یا منازعه‌ای درباره اعتبار قواعد و بی‌طرفی نهادها تبدیل شوند. بخش مهمی از ظرفیت جذب تنش از طریق نهادهایی تحقق می‌یابد که اختلاف‌های سیاسی و اجتماعی را به‌صورت اختلاف‌های حقوقی قابل رسیدگی بازتعریف می‌کنند.[۲] این ظرفیت صرفاً به وجود نهادها وابسته نیست، بلکه به نحوه عملکرد آنها نیز بستگی دارد. سازوکارهایی مانند رسیدگی‌های چندمرحله‌ای، امکان بازنگری و اصلاح تصمیمات، نظارت‌های درون و برون‌نهادی و رویه‌های نسبتاً پایدار، این امکان را فراهم می‌کنند که تنش‌ها در مسیرهای نهادی جریان یابند و به‌جای تمرکز بر مشروعیت نظام حقوقی، در درون سازوکارهای حقوقی مدیریت شوند.

برای مثال، در یک نظام انتخاباتی برخوردار از تعادل نهادی، ممکن است درباره حدود اختیارات نهاد ناظر یا مجری انتخابات اختلاف نظرهای جدی وجود داشته باشد، اما این اختلاف‌ها از طریق سازوکارهای رسمی (اعم از سازوکار تفسیر و سازوکار رسیدگی و حل اختلاف) پیگیری می‌شوند و معمولاً به تردید گسترده درباره بی‌طرفی نهادها یا مشروعیت فرایند انتخاباتی منجر نمی‌شوند. به بیان دیگر، تنش تفسیری در درون نظام حقوقی جذب می‌شود و به بحران عمومی تبدیل نمی‌شود.

از این منظر، اهمیت نهادها صرفاً در اجرای قواعد نیست، بلکه در ایجاد چارچوب‌های پایدار برای مدیریت اقتدار عمومی و تبدیل تعارض‌های سیاسی به فرایندهای حقوقی قابل پیش‌بینی است.[۳]

۱.۲. الگوی کنشگری دانشگاهی در شرایط تعادل نهادی

در شرایط تعادل نهادی، استاد حقوق عمدتاً به‌عنوان کنشگری دانشگاهی شناخته می‌شود که وظایف اصلی او آموزش قواعد و مفاهیم حقوقی، مشارکت در منازعات تفسیری درون‌رشته‌ای و تولید دانش حقوقی در قالب پژوهش‌های دکترینال

---

[۱]. نک. به: لاگلین، مارتین، ***مبانی حقوق عمومی***، ترجمه محمد راسخ، تهران: نشر نی، ۱۳۸۸.

[2]. Shapiro, M., *Courts: A Comparative and Political Analysis*, University of Chicago Press, 1986, pp.1-8.

[۳]. همان، صص ۸۲–۹۰.

یا نظری[1] است. ورود او به عرصه عمومی نیز اغلب نه به‌عنوان کنش سیاسی مسئله‌ساز، بلکه به‌عنوان امتداد طبیعی تخصص حقوقی تلقی می‌شود. این تلقی با برخی روایت‌های اثبات گرایانه از حقوق، به‌ویژه در سنت هارت، همخوانی دارد؛[2] هرچند هارت نیز مدعی جدایی کامل حقوق از سیاست یا اخلاق در عرصه اجتماعی نبود.[3]

نکته مهم آن است که در وضعیت تعادل، فعال بودن یا نبودن استاد حقوق فی‌نفسه موضوع مناقشه قرار نمی‌گیرد. تمرکز بر آموزش، اشتغال به پژوهش‌های تخصصی یا حتی پرهیز از اظهارنظر در مسائل عمومی، همگی در چارچوب نقش دانشگاهی قابل فهم و دفاع‌اند؛ زیرا معنا و پیامد کنش‌ها بیش از آنکه به موضع‌گیری فردی استاد وابسته باشد، در شبکه‌ای از نهادها و سازوکارهای تثبیت‌شده حقوقی مدیریت می‌شود.

براین‌اساس، می‌توان ویژگی‌های اصلی الگوی کلاسیک کنش حقوق‌دان دانشگاهی در شرایط تعادل نهادی را چنین برشمرد:

۱. غلبه کنش آموزشی و پژوهشی بر کنش عمومی؛
۲. تمرکز بر اختلاف‌های تفسیری درون‌حقوقی به‌جای پیامدهای کلان نهادی و سیاسی؛
۳. فاصله‌گذاری روشن میان تحلیل حقوقی و منازعه سیاسی؛[4]
۴. واگذاری بار دفاع از ارزش‌هایی چون حکومت قانون و حقوق بنیادین به نهادها (قانون‌گذار، دادگاه‌ها و نهادهای نظارتی).

۱.۳. نسبت الگو با حکومت قانون و حقوق بنیادین

ویژگی های ذکر شده به‌معنای بی‌تفاوتی استاد حقوق نسبت به حکومت قانون یا حقوق بنیادین نیست، بلکه بدین معناست که حساسیت نسبت به ارزش‌های مذکور از طریق نهادها و رویه‌های تثبیت شده میانجی‌گری می‌شود و کنش آموزگار حقوق، به‌صورت غیرمستقیم در خدمت حفظ و بازتولید آنها قرار می‌گیرد.

در چنین شرایطی، تفکیک نسبی نقش‌ها، ثبات نهادی و پیش‌بینی‌پذیری سازوکارهای حقوقی این امکان را فراهم می‌آورد که دفاع از حقوق بنیادین و محدودسازی قدرت، عمدتاً از مسیر نهادهای رسمی دنبال شود. در نتیجه، استاد حقوق نه نقطه کانونی این فرایند، بلکه بخشی از زنجیره‌ای نهادی است که در مجموع به حفظ افق هنجاری نظم حقوقی کمک می‌کند. به تعبیر جکسون، در دمکراسی‌های متعادل مبتنی‌بر قانون‌اساسی، نهادهای دانایی ازجمله دانشکده‌های حقوق، در پس‌زمینه عمل می‌کنند و نقش آنها در حفظ افق هنجاری نظم حقوقی، غالباً غیرمستقیم و کم‌تنش است.[5]

---

[1]. پژوهش دکترینال به تحلیل فنی حقوقی معطوف به قواعد، رویه‌ها و متون معتبر حقوقی و پژوهش نظری به تأمل مفهومی و تبیینی درباره حقوق می‌پردازد، درباره تمایز این دو نوع پژوهش به منابع زیر ر.ک:

Hutchinson T. and Duncan N., "Defining and Describing What We Do: Doctrinal Legal Research", *Deakin Law Review,* Vol. 17, Issue1, 2012, pp. 83–119; Hoecke M. V. (ed.), *Methodologies of Legal Research: Which Kind of Method for What Kind of Discipline?* Hart Publishing, 2011.

[2]. Hart, H. L. A.: "Positivism and the separation of law and morals", *Harvard Law Review*, Vol. 71, Issue 4, 1958, pp. 598-600.

[3]. هربرت، هارت، ***مفهوم قانون***، ترجمه محمد راسخ، تهران: نشر نی، ۱۳۹۰، صص. ۳۲۰–۲۸۵.

[4]. البته این فاصله‌گذاری به‌معنای استقلال کامل حقوق از سیاست یا اخلاق نیست. چنان‌که گرین یادآور می‌شود، حقوق همواره در بستری از نهادهای سیاسی و داوری‌های ارزشی عمل می‌کند، هرچند منطق حقوقی لزوماً در منطق سیاسی ادغام نمی‌شود.

-Green, L., "Positivism and the inseparability of law and morals", *New York University Law Review,* Vol, 83, Issue 4, 2008, pp. 1041–1043, 1047–1049.

[5]. Jackson, Op. Cit., pp. 163, 168–169.

البته این بدان معنا نیست که الگوی کلاسیک کنشگری دانشگاهی از منظر نظری محل مناقشه نبوده است. برخی نویسندگان هشدار داده‌اند که تمرکز صرف بر انسجام درونی حقوق و واگذاری کامل مسئولیت دفاع از ارزش‌های بنیادین به نهادهای رسمی، ممکن است به نوعی «قانون‌گرایی» بینجامد که نسبت حقوق با قدرت و پیامدهای سیاسی اعمال حقوقی را در حاشیه قرار می‌دهد.[1] بااین‌حال، هدف این مقاله ارزیابی هنجاری این الگو نیست، بلکه تبیین شرایطی است که در آن مفروضات نهادیِ پشتیبان این الگو تضعیف می‌شوند.

۲. عدم‌تعادل نهادی و دگرگونی معنای کنشگری حقوق‌دان

با تضعیف تعادل نهادی، مسئله صرفاً تغییر دامنه کنشگری نیست، بلکه معنای کنش‌های حقوقی نیز دگرگون می‌شود. این بخش با مقایسه وضعیت تعادل و عدم‌تعادل نشان می‌دهد که چگونه فعالیت‌هایی که در شرایط عادی در چارچوب نقش تخصصی حقوق‌دان فهم می‌شوند، در شرایط عدم‌تعادل می‌توانند واجد دلالت‌های عمومی و پیامدهای نهادی متفاوتی شوند.

۲.۱. عدم‌تعادل نهادی به‌مثابه اختلال در همزمانی حقوق

چنان‌که در بخش پیشین بیان شد، در وضعیت تعادل نهادی میان قواعد حقوقی، الگوهای اجرای آنها و انتظارات اجتماعی نوعی هم‌زمانی نسبی برقرار است. این هم‌زمانی به قواعد حقوقی ظرفیت هدایت رفتار، به نهادها ظرفیت جذب اختلاف‌ها و به شهروندان امکان شکل‌دهی به انتظارهای نسبتاً پایدار می‌دهد. در نتیجه، حتی اختلاف‌های مهم تفسیری نیز عمدتاً در مسیرهای نهادی مدیریت می‌شوند و به منازعه‌ای درباره اعتبار قواعد یا بی‌طرفی نهادها تبدیل نمی‌شوند.

عدم‌تعادل نهادی زمانی پدید می‌آید که این هم‌زمانی تضعیف شود. در چنین وضعیتی، قواعد حقوقی همچنان معتبر و قابل استنادند، نهادهای حقوقی به فعالیت خود ادامه می‌دهند و فرایندهای رسمی نیز ظاهراً برقرارند، اما میان آنچه قواعد مقرر می‌کنند، آنچه نهادها انجام می‌دهند و آنچه جامعه از حقوق انتظار دارد، شکافی فزاینده شکل می‌گیرد. پیامد این شکاف آن است که نهادها به‌تدریج بخشی از توان خود را برای تثبیت معنا، جذب اختلاف‌های تفسیری و بازگرداندن منازعات به مسیرهای حقوقی از دست می‌دهند. برای مثال، امکان اعتراض یا تجدیدنظر نسبت به تصمیمات یک نهاد اداریِ مجری یا ناظر انتخابات ممکن است همچنان وجود داشته باشد، اما به‌جای آنکه اختلاف تفسیری را فروبنشاند، هر مرحله از رسیدگی خود به موضوعی تازه برای مناقشه تبدیل شود. در چنین وضعیتی، تنش تفسیری نه حل می‌شود و نه جذب، بلکه به سطح اعتماد عمومی و ارزیابی بی‌طرفی نهادها سرریز می‌کند.

مفهوم عدم‌تعادل نهادی در این مقاله با «وضعیت استثنایی» در اندیشه اشمیت[۲] و نیز با «بحران مشروعیت» در نظریه هابرماس[۳] یکسان نیست. در اولی، مسئله اصلی نسبت میان قاعده و استثنا و امکان تعلیق نظم عادی حقوقی است و در

---

[1]. Green, Op. Cit., pp. 1057–1058.

[۲]. نقطه عزیمت اشمیت، مسئله حاکمیت در وضعیت استثنایی است. عبارت مشهور او این است: «حاکم کسی است که درباره وضعیت استثنایی تصمیم می‌گیرد». در نظریه اشمیت، وضعیت استثنایی زمانی رخ می‌دهد که نظم عادی حقوقی برای حفظ موجودیت سیاسی کافی نباشد و تصمیم حاکم بر قاعده حقوقی تقدم پیدا کند. نک. به:

–Schmitt, C., *Political Theology, Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, George Schwab (trans.), Chicago: University of Chicago Press, 2005.

[3]. Habermas, J. *Legitimation Crisis*. Translated by: Thomas McCarthy. Beacon Press, 1975.

دومی، کاهش ظرفیت نظام سیاسی برای تولید مشروعیت که مربوط به ساحت سیاسی و اجتماعی است. در مقابل، عدم‌تعادل نهادی مفهومی عام‌تر و ناظر به تضعیف ظرفیت (و نه تعلیق) نهادهای حقوقی برای تثبیت معنا، جذب اختلاف‌های تفسیری و حفظ هم‌زمانی میان قواعد، اجرا و انتظارات اجتماعی است. در این میان، به‌نظر می‌رسد عدم تعادل نهادی نزدیک‌ترین قرابت معنایی را با وضعیت استثنایی در اندیشه آگامبن[1] دارد. آگامبن از وضعیت استثنایی اشمیت شروع می‌کند، اما نتیجه متفاوتی می‌گیرد. از نظر او وضعیت استثنایی دیگر یک حادثه موقتی نیست؛ بلکه به‌تدریج به پارادایم حکومت‌داری مدرن تبدیل شده است. استثنا به قاعده تبدیل می‌شود. درنتیجه مرز میان قانون و بی‌قانونی محو می‌شود، نظم حقوقی حفظ اما هم‌زمان تعلیق می‌شود. در عدم تعادل نهادی، ممکن است هیچ وضعیت اضطراری وجود نداشته و هیچ تعلیق رسمی حقوق رخ نداده باشد و حتی هیچ تمرکز ویژه‌ای بر امنیت نباشد. بااین‌حال نهادها توان جذب اختلاف را از دست بدهند؛ معانی حقوقی دچار واگرایی شوند و قواعد و اجرا از یکدیگر فاصله بگیرند. بنابراین به‌نظر می‌رسد هر وضعیت مورد نظر آگامبن نوعی عدم‌تعادل نهادی است، اما هر عدم‌تعادل نهادی الزاماً وضعیت آگامبنی نیست. بسیاری از تحولات بنیادین حقوقی نه از طریق گسست‌های آشکار، بلکه از مسیر تغییرات تدریجی، تفاسیر انباشتی و جابه‌جایی‌های ظریف در نسبت میان قواعد، نهادها و انتظارات عمومی رخ می‌دهند.[2] بخشی از ادبیات معاصر، چنین وضعیت‌هایی را با مفاهیمی چون «فرسایش حکومت قانون[3]» یا «پسرفت دمکراتیک[4]» توضیح می‌دهد.[5] بااین‌حال، عدم‌تعادل نهادی در این مقاله از پسرفت دمکراتیک نیز مفهومی عام‌تر است؛[6] زیرا این وضعیت می‌تواند هم در نتیجه تضعیف تدریجی یک نظم نسبتاً تثبیت‌شده و هم در نتیجه نهادینه نشدن کامل حکومت قانون و دمکراسی پدید آید.[7] بنابراین، آنچه کانون توجه این مقاله را تشکیل می‌دهد نه منشأ تاریخی وضعیت، بلکه پیامد مشترک آن برای

---

1. Agamben, G., *State of Exception*، Trans. Kevin Attell. University of Chicago Press, 2005.

2. Scheppele K. L., ‘‘Autocratic Legalism’’, *University of Chicago Law Review,* Vol. 85, 2018, pp. 548–551; Ginsburg T. and Huq A. Z. *How to Save a Constitutional Democracy*, University of Chicago Press, 2018, pp. 16-63.

3. Rule of Law Erosion / Rule of Law Backsliding

4. Democratic Backsliding

۵. برای تحلیل فرسایش تدریجی دمکراسی و حکومت قانون و نقش تغییرات انباشتی و بازآرایی تدریجی نسبت میان حقوق، نهادها و قدرت، ر.ک. به:

Ginsburg & Huq, Op. Cit. pp 64-141; Scheppele, Op. Cit., pp. 545-582; Pech L. and Scheppele K. L., “Illiberalism Within: Rule of Law Backsliding in the EU”, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol. 19 , 2017, pp. 3-47; Landau D., “Abusive Constitutionalism”, *University of California, Davis Law Review,* Vol. 47, 2013, pp. 189-259.

برای ملاحظه ادبیات حقوقی پیرامون فرسایش دمکراسی در دوره ریاست‌جمهوری ترامپ بر ایالات متحده آمریکا ر. ک:

Jardina A. and Mickey R., “White Racial Solidarity and Opposition to American Democracy”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science,* Vol. 699, Issue 1, 2022, pp. 79–89.

۶. مفهوم عدم‌تعادل نهادی در این مقاله به‌عنوان یک مفهوم تحلیلی ابداعی به کار می‌رود که از ادبیات وضعیت استثنایی، ظرفیت نهادی، فرسایش حکومت قانون و پسرفت دمکراتیک الهام گرفته، اما با هیچ‌یک از آنها مترادف نیست.

۷. در ادبیات تطبیقی، میان وضعیت‌هایی که نتیجه «پسرفت دمکراتیک» از یک نظم بالنسبه مستقر هستند و وضعیت‌هایی که از ابتدا با استقرار صوری یا ناقص نهادهای دمکراتیک و حقوقی شکل گرفته‌اند، تمایز گذاشته می‌شود. برای تحلیل رژیم‌هایی که از آغاز واجد نهادهای نمایشی یا کارکردهای ناقص بوده‌اند، ر.ک:

Levitsky, S. and Way A., *Competitive Authoritarianism*, Cambridge University Press, 2010; Carothers T., ” The End of the Transition Paradigm”, *Journal of Democracy,* Vol. 13, Issue1 ,2002, pp. 5-21; O’Donnell G. “Delegative Democracy”, *Journal of Democracy,* Vol. 5, Issue 1, 1994, pp. 55-69.

این ادبیات نشان می‌دهد که همه وضعیت‌های «میانی» را نمی‌توان ذیل مفهوم پسرفت از یک تعادل نهادی پیشین تحلیل کرد.

کارکرد نهادهای حقوقی و معنای کنشگری حقوقی است.

در چنین شرایطی، حقوق همچنان زبان اصلی داوری، توجیه و نقد باقی می‌ماند، اما دیگر واجد آن درجه از ثبات تفسیری نیست که بتواند اختلاف‌ها را به‌طور مؤثر در درون خود جذب کند. ازاین‌رو، بسیاری از منازعات از سطح تفسیر قواعد فراتر می‌روند و به اختلاف بر سر دامنه الزام‌آوری، کارکرد و حتی مشروعیت خود قواعد و نهادها تبدیل می‌شوند. این زبان می تواند، ازیک‌سو، ابزار داوری و محدودسازی قدرت باشد و ازدیگرسو، منبع مشروعیت‌بخشی به اعمالی که با اهداف کلاسیک حقوق در تنش یا تعارض قرار می‌گیرند.

برای مثال، در وضعیت تعادل نهادی، اختلاف بر سر اصل «تناسب»[۱]در محدودسازی آزادی‌های عمومی معمولاً به بحث درباره دامنه، شدت یا شیوه اعمال محدودیت‌ها محدود می‌شود، بی‌آنکه اصل الزام‌آور بودن معیار تناسب مورد تردید قرار گیرد. اما در شرایط عدم‌تعادل نهادی، همین اصل می‌تواند به میدان رقابت تفسیری بدل شود؛ به‌گونه‌ای‌که برخی تفاسیر، با گسترش مفهوم «ضرورت» یا فروکاستن سنجش تناسب به یک تشخیص اداری، عملاً معیار تناسب را از یک قاعده محدودکننده قدرت به ابزاری برای توجیه اقتدارگرایی تبدیل کنند. در چنین وضعیتی، اختلاف دیگر صرفاً بر سر تفسیر یک معیار حقوقی نیست، بلکه بر سر حفظ یا از دست رفتن کارکرد محدودکننده آن است.

صلاحیت‌های اضطراری[۲]می‌تواند مثال روشن دیگری در این باب باشد. در شرایط تعادل نهادی، اختلاف‌ها معمولاً بر سر دامنه یا مدت اعمال این صلاحیت‌هاست و موقتی بودن آنها مفروض گرفته می‌شود. اما در وضعیت عدم‌تعادل نهادی، تفسیرهای پی‌درپی می‌توانند به عادی شدن تدریجی وضعیت اضطراری بینجامند؛ به‌گونه‌ای‌که مرز میان قاعده و استثنا کم‌رنگ شود. در اینجا نیز منازعه صرفاً بر سر تفسیر یک قاعده نیست، بلکه بر سر جایگاه خود قاعده در نظم حقوقی است.

۲.۲. انتقال بار معنا از نهادها به افراد کنشگر

یکی از پیامدهای ساختاری این وضعیت، انتقال تدریجی بخشی از «بار معنا» از نهادها به کنشگران است. در شرایط تعادل نهادی، معنا و اعتبار حقوقی عمدتاً در شبکه‌ای از نهادها، رویه‌ها و سازوکارهای تثبیت‌شده تولید و بازتولید می‌شود. دادگاه‌ها، مراجع نظارتی، نهادهای حل‌وفصل اختلاف و رویه‌های نسبتاً پایدار این امکان را فراهم می‌کنند که اختلاف‌های تفسیری در قالب‌های شناخته‌شده مدیریت شوند و کنش‌های فردی در درون این شبکه نهادی معنا پیدا کند.

در شرایط عدم‌تعادل نهادی، این ظرفیت تثبیت‌کننده تضعیف می‌شود. نهادها همچنان وجود دارند، اما دیگر به همان میزان قادر نیستند اختلاف‌های تفسیری را مهار و معناهای رقیب را در چارچوب‌های مشترک سامان دهند. در نتیجه، بخشی از وظیفه معنابخشی که پیش‌تر بر عهده نهادها بود، به سطح کنشگران منتقل می‌شود.[۳] انتقال بار معنا به این

---

[۱]. برای تحلیل اصل تناسب به‌عنوان معیار الزام‌آور محدودسازی حقوق و خطر فروکاستن آن به تشخیص اداری در زمینه‌های نهادی ناپایدار ر.ک. به:

- Huscroft, G., Miller, B. W. & Webber, G. (eds.), *Proportionality and the Rule of Law: Rights, Justification, Reasoning,* Cambridge University Press, 2014.

[۲]. درباره استثنایی و موقتی بودن صلاحیت‌های اضطراری در وضعیت عادی، و خطر عادی‌سازی وضعیت اضطراری و محو شدن مرز میان قاعده و استثنا، بنگرید به:

Dyzenhaus D. *The Constitution of Law: Legality in a Time of Emergency*, Cambridge University Press, 2006, pp. 17-61.

[۳]. درباره محدودیت‌های اتکای صرف به قالب‌های رسمی حقوقی در شرایطی که خود نهادها موضوع منازعه‌اند، نک:

Shklar, J. N., *Legalism: Law, Morals, and Political Trials*, Harvard University Press, 1964, pp. 111–125.

معنا نیست که نهادها اهمیت خود را از دست می‌دهند، بلکه بدین معناست که در شرایط ضعف نهادهای میانجی، وزن تفسیری و هنجاری کنشگران حرفه‌ای افزایش می‌یابد.

در چنین وضعیتی، فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و تفسیری حقوق‌دان دانشگاهی نیز واجد معنایی فراتر از کارکرد تخصصی متعارف خود می‌شوند. توضیح یک مفهوم حقوقی، دفاع از یک تفسیر یا حتی سکوت درباره یک مسئله مناقشه‌برانگیز، ممکن است صرفاً به‌عنوان موضعی علمی فهم نشود، بلکه در افق منازعات گسترده‌تر نهادی و عمومی قرائت شود. این دگرگونی نه الزاماً ناشی از قصد مداخله کنشگر، بلکه حاصل تغییر زمینه نهادی‌ای است که کنش در آن معنا پیدا می‌کند.

برای مثال، در نظامی که معیارهای نظارت بر تصمیمات اداری به‌طور پایدار تثبیت نشده‌اند، تبیین دانشگاهی مفاهیمی چون «تناسب»، «ضرورت» یا «منع سوءاستفاده از اختیار» ممکن است دیگر صرفاً بخشی از یک گفت‌وگوی دکترینال تلقی نشود، بلکه به‌عنوان مرجعی برای فهم حدود قدرت عمومی مورد استناد قرار گیرد.

ادبیات جدید درباره فرسایش دمکراتیک و بازآرایی کارکرد نهادهای حقوقی نشان می‌دهد که این انتقال بار معنا، الگویی تکرارشونده در زمینه‌هایی است که سازوکارهای میانجی تضعیف شده‌اند.[1]

۲.۳. دگرگونی مرز میان امر تخصص حقوقی و امر عمومی

یکی دیگر از پیامدهای مستقیمِ عدم‌تعادل نهادی، دگرگونی مرز میان «امر تخصص حقوقی» و«امر عمومی» است. در شرایط تعادل نهادی، تحلیل حقوقی می‌تواند وارد عرصه عمومی شود، بی‌آنکه معیارهای درون‌حقوقی خود را از دست بدهد و امر عمومی نیز می‌تواند از زبان حقوق بهره بگیرد، بی‌آنکه آن را به ظرفی برای منطق‌های بیرونی (به‌ویژه منطق سیاسی و امنیتی) فروبکاهد؛ زیرا نهادهای حقوقی همچنان مرجع اصلی تثبیت معنا و حل اختلاف باقی می‌مانند. اما در وضع عدم‌تعادل، حفظ مرز متعارف بین این دو سطح دشوار می‌شود. زبان حقوقی ازیک‌سو به ابزاری برای تبیین منازعه و بازتوزیع مرجعیت تبدیل می‌شود و ازسوی‌دیگر منطق‌های غیرحقوقی (اعم از کارآمدی‌محور، سیاسی، اخلاقی یا امنیتی) می‌توانند در لباس اصطلاحات حقوقی بازتعریف شوند؛ به‌گونه‌ای‌که «صورت» حقوقی باقی بماند، اما «قواعد بازی» تغییر کند. حاصلِ این جابه‌جایی، تیره شدن مرز میان تحلیل حقوقی و موضع‌گیری عمومی است. گفتار فنی حقوقی به‌سرعت در افق نزاع‌های عمومی خوانده می‌شود و امر عمومی نیز برای تثبیت خود، به زبان حقوق تکیه می‌کند.

می‌توان این دگرگونی را به‌طور بارز در منازعات حقوقی پیرامون «کنترل فرایند انتخابات از طریق رسیدگی به صلاحیت نامزدها» مشاهده کرد. در شرایط تعادل نهادی، نظارت بر صلاحیت‌ها معمولاً به‌عنوان سازوکاری برای تضمین حداقل شرایط قانونی نامزدی فهم می‌شود و اختلافی اگر باشد، بر سر معیارها، حدود اختیار نهاد ناظر و شیوه‌های رسیدگی است، بی‌آنکه اصل رقابت انتخاباتی یا نقش رأی‌دهندگان به‌عنوان منبع اصلی مشروعیت محل تردید قرار گیرد. اما در وضعیت عدم تعادل نهادی، همین سازوکار می‌تواند به ابزار اصلی تنظیم میدان رقابت بدل شود: تفسیرهای موسع از مفاهیمی چون «صلاحیت»، «التزام» یا «احراز شرایط قانونی» به‌تدریج چنان دامنه می‌یابند که حذف گسترده یا ساختاریِ برخی گرایش‌ها و افراد، نه به‌عنوان مداخله در اراده انتخاباتی، بلکه به‌مثابه اجرای قواعد حقوقی توجیه می‌شود. در این زمینه، تحلیل حقوقیِ استاد حقوق درباره حدود این نظارت حتی اگر با زبان فنی و غیرتجویزی بیان شود، به‌سرعت در افق نزاع سیاسی قرائت می‌شود و به‌عنوان داوری درباره مشروعیت فرایند انتخاباتی تعبیر می‌شود. در اینجا، موضوع

[1]. Scheppele, Op. Cit., p. 545 ; Ginsburg & Huq, Op. Cit., p. 64.

مناقشه تنها تفسیر قواعد نیست، بلکه نسبت میان حقوق، نمایندگی سیاسی و اقتدار عمومی نیز محل نزاع قرار می‌گیرد و مرز میان تخصص حقوقی و امر عمومی از بین می‌رود.

از این منظر، اهمیت دانشگاه در شرایط عدم‌تعادل نهادی صرفاً آموزشی نیست. دانشگاه می‌تواند یکی از معدود فضاهایی باشد که هنوز امکان بازتولید و نقد معیارهای حقوقی را فراهم می‌کند و از این طریق، به حفظ تمایز میان استدلال حقوقی و سایر اشکال توجیه قدرت یاری می‌رساند. همین ویژگی است که کنش دانشگاهی را بیش‌ازپیش در معرض خوانش‌های عمومی قرار می‌دهد.[1]

۲.۴. تأثیر عدم‌تعادل بر الگوی کلاسیک کنشگری

نتیجه مباحث پیشین آن است که الگوی کلاسیک کنشگری حقوق‌دان دانشگاهی، که در شرایط تعادل نهادی عمدتاً بر آموزش، پژوهش و مشارکت در منازعات درون‌رشته‌ای استوار بود، در وضعیت عدم‌تعادل با دگرگونی معنایی مواجه می‌شود. در این شرایط، هر کنش متعارف دانشگاهی می‌تواند دلالت عمومی و نهادی پیدا کند و به‌صورت همراهی، فاصله‌گذاری، مشروعیت‌بخشی یا نقد وضعیت موجود تفسیر شود.

ازاین‌رو، مسئله اصلی دیگر صرفاً محتوای کنش نیست، بلکه زمینه نهادی‌ای است که کنش در آن معنا می‌یابد. در نتیجه، پرسش تحلیلی این مقاله نه خوب یا بد بودن کنش‌ها، بلکه آن است که الگوهای مختلف کنشگری در شرایط عدم‌تعادل نهادی چگونه پیامدهای متفاوتی ایجاد می‌کنند. بررسی این الگوها موضوع بخش بعدی مقاله است.

۳. تحلیل پاسخ‌های ممکن به وضعیت عدم‌تعادل نهادی

برای فهم دگرگونی معنا و پیامدهای کنش حقوقی در وضعیت عدم‌تعادل نهادی، می‌توان الگوهای متفاوتی را شناسایی کرد که استادان و پژوهشگران حقوق در عمل در پیش می‌گیرند. این الگوها فقط در نسبت با شرایط نهادی معنا می‌یابند و هریک بازتاب تلقی متفاوتی از نقش حقوق‌دان دانشگاهی است.

الگوی نخست: کنش حرفه‌ای تقلیل‌یافته[2]

در این الگو، حقوق‌دان دانشگاهی خود را به هسته سخت نقش حرفه‌ای، یعنی آموزش قواعد موجود، شرح مفاهیم تثبیت‌شده و پژوهش‌های تخصصی محدود می‌کند و آگاهانه از ورود به تنش‌های نهادی، منازعات تفسیری و پیامدهای عملی اجرای قواعد پرهیز دارد. در شرایط تعادل نهادی، چنین رویکردی بخشی از تقسیم کار علمی و نهادی محسوب می‌شود و می‌تواند به تثبیت مفاهیم، انتقال دانش و استمرار زبان حقوقی کمک کند.

اما در شرایط عدم‌تعادل نهادی، معنای این رویکرد دگرگون می‌شود. در وضعیتی که میان صورت حقوقی قواعد و کارکرد عملی آنها فاصله ایجاد شده است، تمرکز صرف بر شرح قواعد و بسط مفاهیم، بدون توجه به زمینه نهادی و آثار اجرایی آنها، ممکن است ناخواسته به عادی‌سازی وضعیت‌های مسئله‌دار بینجامد. برای مثال، تأکید مستمر بر استثناها، محدودیت‌ها و صلاحیت‌های فوق‌العاده، بدون بازاندیشی در نسبت آنها با قاعده و اصول بنیادین، می‌تواند به تثبیت خوانشی از حقوق کمک کند که گسترش استثنا را امری طبیعی و بخشی عادی از نظم حقوقی می‌نمایاند.

---

[1]. Jackson, Op. Cit., pp. 168–169, 211–212, 216–217; Bernstein, Op. Cit., pp. 796–803.

[2]. Professional Minimalism

کنش حرفه‌ایِ تقلیل‌یافته را نمی‌توان لزوماً به‌عنوان «انفعال» یا «قصور اخلاقی» توصیف کرد، بلکه باید آن را پاسخی دانست که در شرایط تعادل نهادی کارکرد تثبیت‌کننده دارد، اما در وضعیت عدم‌تعادل نهادی می‌تواند ناخواسته به یکی از سازوکارهای فرسایش تدریجی حکومت قانون بدل شود. ادبیات معاصر درباره قانون‌گرایی اقتدارگرا نشان می‌دهد که این فرسایش اغلب نه از طریق نقض آشکار قواعد، بلکه از مسیر بازتولید تفاسیر فنیِ بدون توجه به زمینه رخ می‌دهد. وضعیتی که حقوق همچنان به‌کار می‌رود، اما نسبت آن با محدودسازی قدرت دگرگون می‌شود.[1]

الگوی دوم: کنش عمومی[۲] تخصص‌محور

در این الگو، حقوق‌دان دانشگاهی نقش خود را به آموزش و پژوهش درون‌رشته‌ای محدود نمی‌کند، بلکه حضور در عرصه عمومی را نیز بخشی از مسئولیت حرفه‌ای خود می‌داند. براین‌اساس، آموزگار یا پژوهشگر حقوق می‌کوشد از دانش تخصصی خود برای تحلیل تحولات نهادی، نقد تصمیمات عمومی و دفاع از ارزش‌هایی چون حکومت قانون، استقلال نهادهای حقوقی و حقوق بنیادین استفاده کند.

در این الگو، گسترش کنش حرفه‌ای استاد حقوق به عرصه عمومی، نه از مسیر بسیج سیاسی، اعلام موضع‌های کلی یا ورود مستقیم به رقابت‌های قدرت؛ بلکه از طریق ترجمه تخصص حقوقی به زبانی قابل فهم برای عموم، بدون فروکاستن آن به شعار یا داوری سیاسی صورت می‌گیرد. محور این الگو، حضور عمومیِ استاد حقوق به‌مثابه مرجع تبیینی است. کسی که معیارها، تمایزها و منطق‌های حقوقی را روشن می‌کند و امکان داوری آگاهانه را برای مخاطبان غیرمتخصص فراهم می‌سازد، بی‌آنکه خود را نماینده یک جریان سیاسی معرفی کند.

در شرایط تعادل نهادی، چنین حضوری اغلب نقش مکمل دارد و می‌تواند به ارتقای فرهنگ حقوقی یا افزایش فهم عمومی از نهادها کمک کند، اما در وضعیت عدم‌تعادل نهادی، که مرز میان تخصص حقوقی و امر عمومی فرسوده شده و زبان حقوق به‌طور گسترده در منازعات سیاسی به‌کار گرفته می‌شود، کنش عمومی تخصص‌محور معنایی متفاوت می‌یابد. در چنین زمینه‌ای، غیبت صدای حقوقی دقیق و غیرشعاری می‌تواند میدان عمومی را به تفاسیری ساده‌سازی‌شده، تقلیل‌گر یا ابزاری از مفاهیم حقوقی واگذار کند.

کنش عمومی در این الگو نه با اعلام «موضع نهایی»، بلکه با تبیین پیامدهای حقوقی گزینه‌های تفسیری مختلف شکل می‌گیرد. برای مثال، در منازعات مربوط به حدود اختیارات نهاد ناظر بر انتخابات، صلاحیت‌های اضطراری دولت یا محدودسازی آزادی‌های عمومی، استاد حقوق در این الگو نمی‌کوشد نتیجه سیاسی مطلوب را تعیین کند، بلکه نشان می‌دهد هر تفسیر حقوقی چه آثاری بر پاسخ‌گویی، توازن نهادی، حقوق بنیادین و حکومت قانون بر جای می‌گذارد. بدین‌ترتیب، امر عمومی نه از طریق توصیه سیاسی، بلکه از طریق افزایش شفافیت تحلیلی تغذیه می‌شود.

تنش درونی این الگو نیز از آنجا ناشی می‌شود که کنش عمومیِ تخصص‌محور هم‌زمان در معرض دو سوءبرداشت متضاد است. ازیک‌سو، ممکن است به‌عنوان سیاسی شدن نقش دانشگاهی یا عبور از بی‌طرفی حرفه‌ای تعبیر شود و ازدیگرسو، از منظر کنشگران سیاسی به‌سبب امتناع از جانب‌داری صریح، ناکافی یا محافظه‌کارانه به حساب آید. بااین‌حال، ویژگی متمایز این الگو در آن است که استاد حقوق می‌کوشد بی‌آنکه به قهرمان‌سازی یا سکوت پناه ببرد، زبان حقوق را در

[1]. Scheppele, Op. Cit., p 545; Ginsburg & Huq, Op. Cit., p 64.

[۲]. حضور عمومی حقوق‌دانان طیفی از کنش‌های سیاسی تا مداخله‌های تخصصی را دربرمی‌گیرد. مقاله حاضر بر نوع دوم متمرکز است؛ یعنی کنش‌هایی که همچنان در چارچوب نقش دانشگاهی و مرجعیت حرفه‌ای حقوقدان قابل تحلیل‌اند.

عرصه عمومی زنده نگاه دارد و مانع از آن شود که مفاهیم حقوقی به ابزارهای صرف اقناع، مشروعیت‌بخشی یا حذف رقیب تبدیل شوند.

ادبیات مربوط به نقش روشنفکر عمومی و نهادهای دانشی نشان می‌دهد که در زمینه‌های نهادی ناپایدار، حضور عمومیِ تخصص‌محور می‌تواند یکی از معدود راه‌های حفظ پیوند میان دانش حقوقی و منافع عمومی باشد؛ پیوندی که نه از مسیر بسیج سیاسی، بلکه از طریق تداوم گفتار معیارمند و توضیح‌محور برقرار می‌شود.[1] از این منظر، این الگو نه جایگزین سایر اشکال کنش حرفه‌ای، بلکه مکمل آنهاست. همچنین می‌توان آن را با هشدار برخی نویسندگان نسبت به تقلیل حقوق به تکنیک حقوقی صرف مرتبط دانست؛ هشداری که بر توجه حقوق‌دان به پیامدهای عمومی و نهادی کاربرد مفاهیم حقوقی تأکید می‌کند.[2]

الگوی سوم: بازسازی دکترینال و حفظ ساخت درونی مفاهیم حقوقی

در این الگو، حقوق‌دان دانشگاهی تمرکز اصلی خود را نه بر حضور عمومی و نه بر مداخله مستقیم در منازعات نهادی، بلکه بر بازسازی و حفظ انسجام مفاهیم، قواعد و استدلال‌های حقوقی قرار می‌دهد. فرض بنیادین این رویکرد آن است که در شرایط عدم‌تعادل نهادی، یکی از نخستین نشانه‌های فرسایش حقوق، نه حذف قواعد، بلکه دگرگونی تدریجی معنا و کارکرد آنهاست؛ وضعیتی که در آن مفاهیم حقوقی همچنان در قوانین، رویه‌ها و گفتار رسمی حضور دارند، اما به‌تدریج از محتوای محدودکننده و معیارهای درونی خود فاصله می‌گیرند.

از این منظر، وظیفه حقوق‌دان پیش از هر چیز حفظ ساخت درونی مفاهیم و قواعد حقوقی (گرامر حقوقی) است؛ یعنی بازسازی شرایط تحقق، حدود اعمال، استثناها، نسبت مفاهیم با یکدیگر و پیوند آنها با اصول بنیادین نظم حقوقی. مقصود از این رویکرد دفاع از یک نتیجه سیاسی خاص نیست، بلکه جلوگیری از آن است که مفاهیم حقوقی به ظرف‌هایی تهی تبدیل شوند که بتوان هر معنا یا کارکردی را در آنها جای داد. این تلقی با رویکرد هارت در تحلیل ساختار مفهومی قواعد حقوقی و نیز تأکید گرین بر حفظ هویت مفهومی حقوق در برابر فروکاست آن به ملاحظات صرفاً سیاسی یا اخلاقی همخوانی دارد.[3]

برای مثال، صلاحیت‌های اضطراری معمولاً به‌عنوان اختیاراتی استثنایی، موقتی و مقید به شرایط خاص توجیه می‌شوند. اگر تفاسیر انباشتی و رویه‌های تدریجی، این صلاحیت‌ها را به شیوه‌ای عادی برای اعمال قدرت تبدیل کنند، مسئله صرفاً تغییر یک تفسیر حقوقی نیست، بلکه دگرگونی ساخت درونی مفهوم «وضعیت اضطراری» است.[4] به همین ترتیب، اگر اصل تناسب تشریفاتی برای توجیه هر نوع محدودیت فروکاسته شود، دیگر با اختلافی عادی در تفسیر یک قاعده مواجه نیستیم، بلکه با تهی شدن تدریجی یک مفهوم از کارکرد محدودکننده آن روبه‌روییم. در چنین مواردی، کار دکترینال حقوق‌دان آن است که نشان دهد این تفاسیر تا چه اندازه با عناصر سازنده مفهوم، حدود سنتی آن و نسبت آن با اصول بنیادین حقوق عمومی سازگارند.[5] نمونه‌ای دیگر از این وضعیت را می‌توان در دگرگونی مفهوم هیئت‌منصفه مشاهده کرد؛

---

[1]. Habermas J., "Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research", *Communication Theory,* Vol. 16, Issue 4, 2006, pp. 415–416; Post, R., *Democracy, Expertise, and Academic Freedom*, Yale University Press, 2012, pp. 61-94; Bernstein, Op. Cit., pp. 796–803.

[2]. Shklar, J. N., Op. Cit., pp. 8-17.

[3]. همان، صص. ۷۹ به بعد.

-Green, Op. Cit., pp. 1039–1043.

[4]. Schmitt, C., Op. Cit.,, pp. 5–15; Agamben, 2005, pp. 1–31.

[5]. Shklar, J.N., Op. Cit., pp. 1–18; Dyzenhaus, D., Op. Cit., pp. 1–12.

نهادی که ممکن است در سطح قانون اساسی یا قوانین بالادستی به‌عنوان تضمینی برای مشارکت شهروندان در دادرسی حفظ شود، اما از طریق محدود کردن دامنه صلاحیت، نحوه گزینش اعضا یا کاهش تأثیر عملی تصمیمات آن، به‌تدریج از کارکرد اصلی خود فاصله بگیرد. در چنین مواردی، مسئله صرفاً بقای صوری نهاد نیست، بلکه حفظ عناصر سازنده مفهومی است که به آن معنا می‌بخشند.

مزیت الگوی بازسازی دکترینال آن است که حتی در شرایطی که امکان مداخله عمومی یا اثرگذاری نهادی محدود است، می‌تواند زبان حقوق را از فرسایش مفهومی حفظ کند و معیارهای داوری حقوقی را زنده نگاه دارد. بااین‌حال، این رویکرد نیز با محدودیت‌هایی مواجه است. بازسازی دکترینال اگر به زمینه‌های نهادی و پیامدهای عملی قواعد بی‌اعتنا بماند، ممکن است به نوعی صورت‌گرایی انتزاعی فروکاسته شود و از درک تحولات واقعی فاصله بگیرد؛ انتقادی که شکلار در نقد قانون‌گرایی و ایدئولوژی حقوقی بر آن تأکید کرده است.[1]

با وجود این، در شرایط عدم‌تعادل نهادی، بازسازی دکترینال یکی از مهم‌ترین ابزارهای حفظ ظرفیت انتقادی حقوق باقی می‌ماند؛ زیرا بدون حفظ ساخت درونی مفاهیم و قواعد حقوقی، سایر اشکال کنش دانشگاهی نیز به‌تدریج معیارهای داوری خود را از دست خواهند داد و حقوق بیش از آنکه زبان سنجش قدرت باشد، به زبان توجیه آن تبدیل خواهد شد.

الگوی چهارم: بازآرایی کنش حرفه‌ای در شرایط عدم‌تعادل نهادی (الگوی ترکیبی چندساحتی)

تحلیل‌های پیشین نشان داد که پیامد اصلی عدم‌تعادل نهادی صرفاً کاهش کارآمدی نهادها یا اختلال در اجرای قواعد نیست، بلکه فرسایش مرزهای متعارف میان ساحت‌های مختلف کنش حقوقی است. در چنین وضعیتی، آموزش، پژوهش، تحلیل دکترینال و حضور عمومی دیگر به‌طور کامل از یکدیگر تفکیک نمی‌شوند و کنش‌هایی که در شرایط تعادل صرفاً ماهیتی تخصصی داشتند، واجد دلالت‌های نهادی و عمومی نیز می‌شوند. ازاین‌رو، مسئله اصلی دیگر انتخاب میان سکوت یا مداخله، آموزش یا حضور عمومی نیست، بلکه چگونگی تنظیم رابطه میان این ساحت‌هاست.

براین‌اساس، الگوی چندساحتی بر این فرض استوار است که در شرایط عدم‌تعادل نهادی، تمرکز انحصاری بر یک ساحت، خواه صرفاً دکترینال، صرفاً آموزشی یا صرفاً عمومی، می‌تواند به سوءفهم نقش حقوق‌دان دانشگاهی و کاهش اثربخشی فعالیت وی بینجامد. در مقابل، ترکیب متوازن و آگاهانه ساحت‌های مختلف کنش حرفه‌ای امکان حفظ مرجعیت دانش حقوقی و کاهش مخاطرات ناشی از سیاسی‌شدن یا تهی شدن مفاهیم حقوقی را فراهم می‌کند.

این الگو بر سه مبنا استوار است: وفاداری به منطق درونی حقوق، استقلال معرفتی و مسئولیت نهادی. وفاداری به منطق درونی حقوق به این معناست که تحلیل حقوقی حتی در شرایط تنش سیاسی و اجتماعی نیز بر قواعد، اصول و روش‌های استدلال حقوقی متکی بماند. استقلال معرفتی ناظر به حفظ فاصله تحلیلی از قدرت سیاسی و سایر کانون‌های نفوذ است و مسئولیت نهادی بر این واقعیت تأکید دارد که کنش یا سکوت حقوق‌دان دانشگاهی بر کیفیت نهادهای حقوقی و افق‌های فهم عمومی از حقوق اثر می‌گذارد. این تلقی از نقش دانشگاه با فهم از دانشگاه به‌عنوان نهادی معطوف به حقیقت و داوری مستقل[2] سازگار است.

---

[1]. Shklar, J.N., Op. Cit., pp. 1–12.

[2]. نک. به:

Jaspers Karl.. *The Idea of the University*, transl. H. A. T. Reiche, H. F. Vander-schmidt. Boston: Beacon Press, 1959.

۳.۱. بازسازی دکترینال مفاهیم حقوقی

نخستین مؤلفه، حفظ ساخت درونی یا «نحو حقوقی» مفاهیم و قواعد حقوقی است. در وضعیت عدم‌تعادل نهادی، مفاهیم حقوقی مستعد کش‌دار شدن، ابهام یافتن یا تهی شدن از معیارهای درونی خود هستند. در چنین شرایطی، وظیفه حقوق‌دان نه کنارگذاشتن این مفاهیم، بلکه بازسازی عناصر سازنده آنهاست؛ عناصری مانند شرایط تحقق، حدود اعمال، نسبت با اصول بنیادین و امکان بازگشت به قاعده. برای مثال، در مورد تهی شدن تدریجی مفهوم «هیئت‌منصفه» از معیارهای سازنده آن، کار دکترینال در اینجا بازسازی همین معیارها و یادآوری نسبت آنها با فلسفه وجودی نهاد است. این رویکرد با آنچه دورکین از «تمامیت حقوق» و انسجام تفسیری دفاع می‌کند قرابت دارد، هرچند نقدهای شکلار نسبت به خطر فروکاستن حقوق به صرف تفسیر نیز اهمیت توجه به زمینه‌های نهادی را یادآور می‌شود.[1]

۳.۲. پاسخ‌گویی استدلالی

دومین مؤلفه، پاسخ‌گویی استدلالی است. در شرایط تعادل نهادی، بسیاری از اختلاف‌های تفسیری در چارچوب سازوکارهای نهادی جذب می‌شوند؛ اما در وضعیت عدم‌تعادل، استدلال‌های حقوقی بیش از گذشته در معرض ارزیابی عمومی قرار می‌گیرند. در چنین شرایطی، تحلیل حقوقی باید به‌نحوی صورت‌بندی شود که مسیر استدلال، مبانی داوری و امکان نقد آن برای دیگران قابل ردیابی باشد.

پاسخ‌گویی استدلالی به‌معنای ساده‌سازی حقوق نیست، بلکه مستلزم آن است که استدلال حقوقی از صورت تکنیکی صرف خارج شود و امکان سنجش و مقایسه آن حفظ گردد. این مؤلفه مانع از آن می‌شود که زبان حقوق به قلمرویی بسته و خودبسنده تبدیل شود؛ قلمرویی که آثار نهادی گسترده دارد، اما نسبت به پیامدهای خود پاسخ‌گو نیست.

۳.۳. آموزش و پژوهش مسئله‌محور

سومین مؤلفه، آموزش و پژوهش مسئله‌محور است. در این رویکرد، کلاس درس، مقاله یا کتاب صرفاً محلی برای انتقال قواعد تثبیت‌شده نیست، بلکه فضایی برای بازسازی مسائل حقوقی زنده و تحلیل پیامدهای نهادی تفاسیر مختلف است. در این چارچوب، اختلاف‌ها و تنش‌های نهادی نه حذف می‌شوند و نه طبیعی جلوه داده می‌شوند، بلکه به موضوع آموزش و پژوهش تبدیل می‌گردند. برای مثال، به‌جای اکتفا به شرح قواعد مربوط به صلاحیت‌های اضطراری یا محدودسازی حقوق و آزادی‌ها، می‌توان نسبت این نهادها را با اصل حاکمیت قانون، کنترل قدرت و موقتی بودن وضعیت‌های استثنایی بررسی کرد. بدین‌ترتیب، آموزش حقوق از انتقال صرف اطلاعات فراتر می‌رود و به تمرین داوری حقوقی تبدیل می‌شود.

۳.۴. حضور عمومی تخصصی

چهارمین مؤلفه، حضور عمومی تخصص‌محور است. در شرایطی که مفاهیم حقوقی به‌طور گسترده در منازعات عمومی و سیاسی به کار گرفته می‌شوند، غیبت صدای حقوقی دقیق می‌تواند میدان عمومی را به تفسیرهای تقلیل‌گر یا ابزاری واگذار کند. بااین‌حال، حضور عمومی مورد نظر این الگو با کنش سیاسی یا بسیج سیاسی یکسان نیست.

هدف از این حضور، ترجمه معیارهای حقوقی به زبانی قابل فهم برای عموم، توضیح تمایزهای مفهومی و روشن ساختن پیامدهای نهادی تفاسیر مختلف است. برای مثال، توضیح آثار حقوقی محدودسازی دسترسی به وکیل مستقل، نقد

[1]. Dworkin, R., *Law's Empire,* Harvard University Press, 1986, pp. 225–226; Shklar, J. N., Op. Cit.

روشمند یک رویه اداری یا تبیین نسبت میان نظارت انتخاباتی و اصل نمایندگی، نمونه‌هایی از حضور عمومی تخصص‌محورند. در این موارد، حقوق‌دان نتیجه سیاسی مطلوب را تعیین نمی‌کند، بلکه چارچوب حقوقی لازم برای داوری آگاهانه را فراهم می‌آورد.

۳.۵. استقلال و پایداری کنش

پنجمین مؤلفه، استقلال و پایداری کنش است. در شرایط عدم‌تعادل نهادی، کنش‌های حقوقی به‌سرعت شخصی‌سازی می‌شوند و بار نمادین سنگینی بر افراد تحمیل می‌شود. ازاین‌رو، کنش اصولی می‌کوشد تمرکز را از اشخاص به قواعد، رویه‌ها و نهادها منتقل کند و تا حد امکان از قالب‌های جمعی و نهادمند بهره گیرد. نقد یک مقرره، رویه یا ساختار نهادی بدون نسبت‌دادن انگیزه‌ها به اشخاص، نمونه‌ای از این رویکرد است.

همچنین استمرار کنش اقتضا می‌کند که هزینه‌پذیری در چارچوبی عقلانی و قابل تداوم سامان یابد؛ به‌گونه‌ای‌که پذیرش هزینه‌های ضروری با پرهیز از هزینه‌های غیرضروری همراه باشد. پژوهش‌های جمعی، گزارش‌های کارشناسی مستند و تولید دانش انباشتی ازجمله سازوکارهایی‌اند که هم استقلال کنشگر را حفظ می‌کنند و هم امکان تداوم اثرگذاری را افزایش می‌دهند.

۳.۶. پیوند با منافع ملی و حقوق بشر

در این الگو، منافع ملی نه به‌مثابه مجموعه‌ای از مصلحت‌های زودگذر سیاسی، بلکه به‌عنوان منافع نهادی پایدار فهم می‌شود؛ منافعی که با ثبات قواعد، پیش‌بینی‌پذیری تصمیمات، محدودسازی قدرت و افزایش اعتماد عمومی پیوند خورده‌اند. از این منظر، حاکمیت قانون صرفاً یکی از اجزای منافع ملی نیست، بلکه شرط تحقق بسیاری از منافع عمومی دیگر است.

همچنین، حقوق بشر در این مقاله نه به‌عنوان یک موضع سیاسی، بلکه به‌مثابه بخشی از منطق درونی نظام حقوقی فهم می‌شود. اصولی مانند دادرسی منصفانه، اصل برائت، منع تبعیض، حق دسترسی به دادگاه و لزوم تناسب محدودیت‌ها، صرفاً ارزش‌های اخلاقی نیستند، بلکه سازوکارهایی حقوقی برای کنترل قدرت و حفظ کرامت انسانی در فرایند حکمرانی به شمار می‌آیند. از این منظر، دفاع از حقوق بشر بخشی از دفاع از عقلانیت حقوقی و حاکمیت قانون است.

بدین‌سان، کنش اصولی حقوق‌دان دانشگاهی در شرایط عدم‌تعادل نهادی نه به‌معنای انتخاب میان سکوت و مداخله، بلکه به‌معنای بازآرایی آگاهانه ساحت‌های مختلف کنش حرفه‌ای است، با این هدف که امکان داوری حقوقی، حفظ معنا و استمرار زبان حقوق را در شرایط تنش و ناپایداری نهادی تضمین کند.

نتیجه‌گیری

در شرایط عدم‌تعادل نهادی، کنش حرفه‌ای آموزگار حقوق ناگزیر با دلالت‌های نهادی و عمومی همراه می‌شود. در چنین وضعیتی، دوگانه‌های ساده‌ای چون تخصصی، سیاسی یا سکوت، مداخله برای فهم نقش آموزگار و پژوهشگر حقوق کفایت نمی‌کنند؛ زیرا حتی تحلیل‌های تخصصی نیز در افق منازعه عمومی تفسیر می‌شوند و بار معنا بیش‌ازپیش بر دوش کنشگران دانش قرار می‌گیرد.

ترسیم عدم‌تعادل نهادی به‌عنوان وضعیتی میانی نشان می‌دهد که مسئله اصلی، فقدان قواعد نیست، بلکه دگرگونی

کارکرد آنها و فرسایش تفکیک ساحت‌های کنشگری حقوقی است. براین‌اساس، کنش اصولی نه در تمرکز بر یک ساحت خاص، بلکه در بازآرایی هماهنگ ساحت‌های آموزش، پژوهش، تفسیر و حضور عمومی معنا پیدا می‌کند. الگوی ترکیبیِ چندساحتی با حفظ ساخت درونی مفاهیم و قواعد حقوقی، پاسخ‌گویی استدلالی و بازتولید امکان داوری حقوقی، افقی فراهم می‌آورد که در آن نقش کنشگر نه به کنش سیاسی تقلیل می‌یابد و نه به انفعال فنی محدود می‌شود، بلکه در میانه تنش، ظرفیت حقوق برای سنجش و معنابخشی حفظ می‌گردد.

منابع

کتاب

۱. هارت، هربرت، ***مفهوم قانون،*** ترجمه محمد راسخ، تهران: نشر نی، ۱۳۹۰.

۲. لاگلین، مارتین، ***مبانی حقوق عمومی،*** ترجمه محمد راسخ، تهران: نشر نی، ۱۳۸۸.

References

Books

1. Agamben, G., *State of Exception*, Trans. Kevin Attell. University of Chicago Press, 2005.
2. Dworkin, R., *Law's Empire*, Harvard University Press, 1986.
3. Dyzenhaus, D.,*The Constitution of Law: Legality in a Time of Emergency*, Cambridge University Press, 2006.
4. Ginsburg, T. and Huq A. Z., How *to Save a Constitutional Democracy*, University of Chicago Press, 2018.
5. Habermas, J., *Legitimation Crisis*. Translated by: Thomas McCarthy. Beacon Press, 1975.
6. Hart, Herbert, *The Concept of Law*, Translated by: Mohammad Rasekh, Tehran: Ney Publishsing, 2011. (in Persian)
7. Hoecke, M. V. (ed.) *Methodologies of Legal Research: Which Kind of Method for What Kind of Discipline*? Hart Publishing, 2011.
8. Huscroft, G., Miller, B. W. & Webber, G. (eds.), *Proportionality and the Rule of Law: Rights, Justification, Reasoning,* Cambridge University Press, 2014.
9. Jaspers, Karl, *The Idea of the University*, transl. H. A. T. Reiche, H. F. Vander-Schmidt. Boston: Beacon Press, 1959.
10. Laughlin, Martin, *The Idea of Public Law*, Translated by: Mohammad Rasekh, Tehran: Ney Publishsing, 2009 (in Persian)
11. Levitsky, S. and Way A., Competitive *Authoritarianism*, Cambridge University Press, 2010.
12. Post, R., *Democracy, Expertise, and Academic Freedom*, Yale University Press, 2012.
13. Schmitt, C., *Political Theology, Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, George Schwab (trans.), Chicago: University of Chicago Press, 2005.
14. Shapiro, M. Courts: *A Comparative and Political Analysis*. University of Chicago Press, 1986.
15. Shklar, J. N., *Legalism: Law, Morals, and Political Trials*, Harvard University Press, 1964.

Articles

16. Bernstein, R. B., "The Law Professor as Public Intellectual*", Touro Law Review*, Vol. 39, Issue 3, 2024, pp. 796–803.
17. Carothers T.," The End of the Transition Paradigm", *Journal of Democracy,* Vol. 13, Issue 1, 2002. pp. 5–21.

18. Green, L., “Positivism and the inseparability of law and morals”, *New York University Law Review,* Vol. 83, Issue 4, 2008, pp. 1035–1058.
19. Habermas, J., “Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research”, *Communication Theory,* Vol. 16, Issue 4, 2006, pp. 411–426. DOI: 10.1111/j.1468-2885.2006.00280.x/
20. Hart, H. L. A., “Positivism and the separation of law and morals”, *Harvard Law Review*, Vol. 71, Issue 4, 1958, pp. 593–629. DOI: 10.2307/1338225/
21. Hutchinson T. and Duncan N., “Defining and Describing What We Do: Doctrinal Legal Research” *Deakin Law Review,* Vol. 17, Issue 1, 2012, pp. 83–119. DOI: 10.21153/dlr2012vol17no1art70/
22. Jackson, V. C., “Knowledge Institutions in Constitutional Democracies: Preliminary Reflections”, *Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law*, Vol. 7, 2021, pp. 156–221.
23. Jardina A. and Mickey R., “White Racial Solidarity and Opposition to American Democracy”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science,* Vol. 699, Issue 1, 2022, pp. 79–89. DOI: 10.1177/00027162211069730/
24. Landau D. “Abusive Constitutionalism”, *University of California, Davis Law Review,* Vol. 47, 2013, pp. 189–259.
25. O’Donnell G. “Delegative Democracy”, *Journal of Democracy,* Vol. 5, Issue 1, 1994, pp. 55–69. DOI: 10.1353/jod.1994.0010/
26. Pech L. and Scheppele K. L., “Illiberalism Within: Rule of Law Backsliding in the EU”, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol. 19, 2017, pp. 3–47. DOI: 10.1017/cel.2017.9
27. Scheppele K. L., “Autocratic Legalism’’, *University of Chicago Law Review,* Vol. 85, Issue 2, 2018, pp. 545–584. DOI: 10.2307/26455917